Eduskunta
Työ- ja elinkeinojaosto

VNS 3/2016 vp

Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2017-2020. Innovaatiopolitiikan vaikuttavuus ja rahoitus.

Eduskunnan työ- ja elinkeinojaosto pyytänyt Suomen Yrittäjiä kuultavaksi liittyen valtioneuvoston selontekoon julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2017—2020. Suomen Yrittäjät kiittää mahdollisuudesta lausua innovaatiopolitiikan vaikuttavuudesta sekä rahoituksesta ja rahoituksen ongelmakohdista; innovaatiopolitiikka on keskeisessä asemassa luotaessa kasvua ja hyvinvointia Suomeen.

1. Innovaatiopolitiikan vaikuttavuus ja vaikuttavuutta heikentävät tekijät

Työelämä on suurimmassa muutoksessa sitten teollistumisen. Ammatteja ja ammattirakenteita häviää sekä uusia syntyy muun muassa digitalisoitumisen, robotistumisen ja kiihtyvän kansainvälistymisen myötä. Suomalaiset yritykset toimivat entistä enemmän globaaleissa arvoverkostoissa ja uudenlaiset palvelukonseptit ovat tärkeä kilpailuetu näissä verkostoissa. On tärkeää, että Suomi kehittyy vahvana tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan maana, joka tarjoaa kasvualustan niin yksinyrittäjille, mikroyrityksille kuin kasvuyrityksillekin.

Innovaatiopolitiikan näkökulmasta Suomella ovat pitkän ajan rakenteelliset menestystekijät hyvässä kunnossa. Koulutus, terveydenhuolto, yhteiskunnan instituutiot ja infrastruktuurit ovat toimivia ja näistä on myös pidettävä huolta. Tämä antaa vakaan pohjan yrittäjille ja yrityksille menestymiseen.

Toimintaympäristön on oltava yrittämiseen, uudistumiseen ja kasvuun kannustava. Innovaatiopolitiikan pitää olla pitkäjänteistä ja laaja-alaista. Tällä hetkellä ohjauskeinot ovat lähtökohdiltaan laitos-, momentti- tai instrumenttikohtaisia.

Innovaatiopolitiikan osaksi kytkeytyy innovaatiopolitiikkaa tukeva koulutuspolitiikka; yrittäjyys- ja innovaatiomyönteisen koulutusjärjestelmän tulisi

1. tuottaa aktiivisia, itseensä luottavia osaajia, joilla on riittävät valmiudet ja kapasiteetti yrittäjämäiseen toimintatapaan ja yrittäjyyteen kansainvälisellä tasolla.

2. tukea uuden yrittäjyyden syntymistä sekä yritysten uusiutumiskykyä ja menestymistä huippuosaamisen ja uusimman tiedon lähteenä.

Nyt tehtävät koulutusleikkaukset tulee kohdistaa tehottomiin rakenteisiin ja täten saada aikaan dynaamisempaa toimintaa kaikille koulutusasteilla.

Tilannekuva

Tarkastelemme innovaatiopolitiikan vaikuttavuutta ja vaikuttavuutta heikentäviä tekijöitä alla olevan tilannekuvan kautta.

- Suomen t&i -intensiteetti on ollut maailman huippua (2014 3,1 %), panosten hyödyntäminen ei ole onnistunut tyydyttävästi.
- Yrityssektorin t&i menojen kehitys on negatiivinen vuodesta 2009 alkaen.
- Suomen perustutkimusvolyymin bkt-osuus kuuluu maailman kärkikymmenikköön - tutkimuksen vaikuttavuuteen ei olla kuitenkaan tyytyväisiä.
- Julkisen talouden tasapainottamiseksi myös Tekesin määrärahoja on uudelleen mitoitettu. Leikkausten vaikutukset Tekesin toimintaan vaikuttavat välillisesti pk-yrityksiin noin 23 milj. eurolla, yhteisvaikutus julkisiin tutkimusorganisaatioihin yli 100 milj. euroa.
- Tällä hetkellä innovaatiopolitiikassa tärkeimpinä kehittämiskokonaisuuksina näyttäytyvät korkeakoulujärjestelmän uudistaminen, t&i-toiminnan tulosten hyödyntäminen ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden vahvistamiseen sekä uusien kasvulähteiden, aineettoman pääoman ja yritystoiminnan vahvistaminen.
- Kehittäminen kohdistuu osaamistason laajapohjaiseen nostamiseen ja valikoivaan osaamiskärkien tukemiseen, julkisen sektorin uudistamiseen ja poikkihallinnollisen yhteistyön tiivistämiseen sekä t&k-rahoituksen riittävyyteen ja kohdentamiseen.
- Innovaatiopolitiikan näkökulmasta keskeisin huoli on, siinä että Suomessa tuottavuuden kasvu on jatkunut hitaana, kun monet muut maat, kuten Ruotsi, Saksa ja Yhdysvallat, ovat toipuneet.
- Yksinään yritystoimintaa harjoittavia henkilöitä on Suomessa lähes 170 000. Viime vuosien yritysten lukumäärän kasvu selittyy käytännössä kokonaan yksinyrittäjyyden lisääntymisenä; viimeisen 10 vuoden aikana yksinyrittäjien lukumäärä on kasvanut melkein 50 000:lla. Näille yrityksille on tyypillistä toimia verkostoissa. Verkostot voivat olla kansainväliä tai jopa globaaleja. Tärkeä kysymys on, miten yksinyrittäjät ja mikroyritykset saavat käytännön apua ja tukea innovaatioketjun kaikissa vaiheissa alkaen ideasta siihen asti, että tuote tai palvelu on kaupallistettu.

Vaikuttavuutta heikentäviä tekijöitä

On panostettava ministeriöiden väliseen avoimeen yhteistyöhön (tulosohjaus) ja ennen kaikkea yhteiseen tahtotilaan innovaatiopolitiikan edistä-

misessä. Ministeriöiden välinen kumppanuus, roolien ja profiilien tunnistaminen sekä strateginen johtajuus ovat merkittävässä roolissa innovaatiopolitiikan vaikuttavuuden parantamisessa.

Tutkimus- ja innovaationeuvosto käsittelee valtioneuvoston apuna tutkimus- ja innovaatiopolitiikan kehittämiseen ja yhteensovittamiseen liittyviä kysymyksiä. On toivottavaa, että juuri asetettu neuvosto tukee pk-yrityksille sopivaa ja niiden potentiaalia hyödyntävää innovaatiopolitiikkaa. Tämä edellyttää pk-sektorin laajaa tuntemusta.

Operationaalisella tasolla keskustelu innovaatiopolitiikan vaikuttavuudessa ohjautuu varsin usein Tekesin rooliin. Yrittäjien näkökulmasta keskeinen haaste on innovaatiokentän eri toimijoiden ja toimintojen pirstaleisuus; Suomen Akatemian, alueellisten elinkeinoyhtiöiden, Tekesin, VTT:n, ELY-keskusten ja myös Sitran roolit ja palvelumuodot ovat epäselvät ja kokonaisuuden kannalta vaikeasti hahmotettavissa. Myöskään yhteistyö eri hallinnonalojen alla oleville toimijoille ei ole saumatonta. Kiteyttäen innovaatiokentän palvelut avautuvat pirstaleisina ja tarvittavia palveluita on vaikea löytää erityisesti pienille yrityksille.

Myös korkeakoulujen innovaatiotoiminta on hajanaista ja tulokset vaatimattomia. Korkeakoulusektorin työnjakoa, profiloitumista ja yhteistyötä kansallisesti ja kansainvälisesti tulee vahvistaa niin, että päällekkäisyydet poistuvat. Korkeakoulujen on pystyttävä kilpailemaan kansainvälisestä tutkimusrahoituksesta, muodostava kansainvälisesti houkuttelevia tutkimus- ja innovaatioympäristöjä sekä tuotettava maailmanluokan huippuosaajia. Innovaatiopalveluita kehittäessä tarvitaan yksityisen ja julkisen sektorin yhteistyötä.

Julkishallinnon puolella innovatiiviset hankinnat on hyvä avaus, jota kannattaa viedä systemaattisesti eteenpäin. On tärkeää, että hankintayksiöiden osaamisvalmiuksien lisäksi sähköisiä hankintajärjestelmiä edelleen kehitetään ja huolehditaan pk-yritysten pääsystä hankintoihin. Tämä tarkoittaa hankintojen jakamista osiin, jolloin pk-yritykselle mahdollistuu myös hankintoihin osallistuminen.

2. Innovaatioiden rahoituksen ja tukemisen mahdolliset ongelmakohdat ja kehittämishaasteet

Kehittämishaaste I: yksinyrittäjät ja pienet yritykset ovat innovaatiorahoituksen ulkopuolella

Innovaatiorahoitus tavoittaa kohtuullisesti kasvuhalukkaat yritykset. Nykyisten rahoitus- ja tukiresurssien haaste suurimmalle osaa suomalaisia yrityksiä on ilmeinen; innovaatiorahoitus ei tavoita pieniä yrityksiä riittävän hyvin.

Innovaatiopolitiikan on tuettava pienten yritysten kehittymistä (bottom up –toimintoja) mahdollistamalla aiempaa vahvemmin yrityslähtöisten tarpeiden ja tukiprosessien huomioimisen. Innovaatiopolitiikan keskiössä ja kaikessa tekemisessä on oltava vahva kaupallistamisen näkökulma. Pienten yritysten näkökulmasta on myös keskeistä, että rahoitusohjelmat ovat riittävän pitkäkestoisia.

Palvelumuotona innovaatio/palveluseteli ovat tervetullut uudistus. Seteli voi tarjota työvälineen suhteellisen nopeisiin liikkeellelähtöihin pienten yritysten tuotetoiminnassa sekä oikein käytettynä ja viestittynä kannustaa yrityksiä kehittämishanketoiminnan lisäämiseen ja nopeuttamiseen.

Kehittämishaaste II: Tarvitaan joustavia ja ketteriä rahoitusmuotoja innovaatiorahoitukseen

Pk-yritysten innovaatiotoiminnan kuin myös yleisemmin kehittämistoiminnan ja kasvun kannustamisessa sekä niihin kohdistuvassa rahoituksessa on usein haasteena rahoittajien varsin tiukat rajaukset siitä, mitä ovat innovaatiot, kehittäminen ja kasvu. Pk-yritysten innovaatio- ja kehittämistoiminta voi kohdistua sekä varsin arkisiin tuoteprojekteihin kuin yhä useammin palveluinnovaatioihin, jotka eivät aina tunnu sopivan avustusten ”raameihin”, mutta jotka toteutuessaan voivat luoda uutta liiketoimintaa, uusia verkostoja ja uusia markkinoita.

Kehittämishaaste III: Avustuksista lainapainotteisuuteen

Liittyen julkisen talouden sopeuttamiseen viime vuosien aikana innovaatiorahoituksen rahoitusvaltuudet ovat supistuneet ja muuttuneet lainapainotteisemmiksi. Avustusmuotoisten rahoitusvaltuuksien supistuminen merkitsee, ettei innovaatiorahoitusta pystytä tarjoamaan yritysten radikaaliin uudistumiseen ja sitä palvelevaan tutkimukseen siinä määrin kuin aiemmin.

Vastaavasti tuotteen markkinoille saamiseen tarvittaviin kokeiluihin, demoihin ja pilotointiin on tarjolla aiempaa enemmän lainamuotoista rahoitusta. Linjaus on ymmärrettävä, tosin jatkossa tulee huolehtia yritysten halukkuudesta riskinottoon ja kasvuun myös lainarahalla. On syytä vahvistaa markkinointia ja viestintää lainarahoituksen ehdoista ja mahdollisuuksista.

Kehittämishaaste IV: Korkeakoulujen t&i-palvelut ja yritysyhteistyön palvelut eivät kohtaa pienten yritysten tarpeita

Yliopistot ja ammattikorkeakoulut toimivat innovaatioiden, yrittäjyyden ja yhteiskunnallisen kehityksen ytimessä. Korkeakouluverkoston tulee taata pk-sektorille mahdollisuus laadukkaisiin ja nopeasti hyödynnettäviin t&i -palveluihin. Palvelumuotoilun näkökulmasta t&i-palveluiden kehittämisessä on huomioitava pienet ja mikroyritykset aiempaa paremmin. Tällä hetkellä palvelut ja yhteistyönmuodot kohdistuvat suuriin ja keskisuuriin yrityksiin.

Osana hallituksen yrittäjyyspakettia lanseerattu innovaatio/palvelusetelikokeilu on oikean suuntainen toimenpide, joiden avulla pienet yritykset voivat aktiivisesti hakea palveluita korkeakouluilta ja yksityisiltä palvelun tarjoajilta.

Vastaava haaste liittyy uuden yrittäjyyden synnyttämiseen. Eri selvitysten mukaan korkeakoulujen, erityisesti yliopistojen yrittäjyystoiminta on sirpaleista ja heikosti johdettua. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoitus- ja toiminnanohjausjärjestelmä viime kädessä määrittelee sen, miten korkeakoulut profiloivat yrittäjyys- ja innovaatiotoimintansa. Suomalaiset yliopistot eivät tuota yrittäjyyttä ja yrityslähtöistä toimintaa riittävästi. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen rahoitukseen olisi tuotava elementti, joka tukisi yritysyhteistyötä, tutkimuksen kaupallistamista ja opiskelijoiden start up –toimintaa.

Kehittämishaaste V: Yrittäjyyskokemus jokaiselle nuorelle

Yrittäjyys on kisällilaji. Jotta Suomeen syntyisi tulevaisuudessa riittävästi kasvuyrittäjyyttä, kaikille opiskelijoille pitää saada kokemus yrittäjämäisestä toiminnasta koulutuspolkunsa aikana. Strategisesti yrittäjyystoiminta pitää kytkeä kiinni maakunnallisiin yrittäjästrategioihin ja alueiden elinkeinostrategioihin. Yrittäjävalmiuksien kehittäminen korkea-asteella maisteri- ja tohtorikoulutuksiin on tärkeää; tuottavuuden uusi kasvu syntyy korkean teknologian palveluihin.

Kehittämishaaste VI: EU-rahoitusmahdollisuudet hyödynnetään vain osittain

EU-rahoituksessa, erityisesti Horizon 2020-rahoituksessa suomalaiset yritykset ovat pärjänneet hyvin. Rakennerahastojen osalta tilanne on epäselvempi; yritykset eivät ole kokeneet saaneensa sitä vaikuttavuutta rakennerahastohankkeista, mitä he ovat odottaneet. Hankkeet pirstoutuvat liian pieniksi hankkeiksi joiden hyöty jää pieneksi.

Suomen Yrittäjät

Mika Tuuliainen
koulutusasioiden päällikkö